

VÝZNAM ÚDAJŮ O DĚJINNÝCH POMĚRECH V Lk 3,1–2a

PETR MAREČEK

The purpose of this study is to offer an explication of the dates of historical circumstances in Luke 3:1–2a and to point out their importance in the Gospel of Luke. The study is divided into three parts. Firstly, an analysis of context is offered in which the structural setting of the passage is accompanied by source, form and redaction criticism. The second part contains an exposition of the Luke 3:1–2a, which is focused not only on an explanation of individual expressions in the text but also provides extensive information about the historical personalities mentioned in it. Finally, the conclusion of the study summarizes the exposition of Luke 3:1–2a and considers the importance of Luke 3:1–2a in the context of the Gospel of Luke.

Key words: Biblical exegesis; The Gospel of Luke; historical Jesus.

Lukášovo evangelium, které je nejdelším ze všech čtyř kanonických evangelií, je společně s knihou Skutky apoštolů dílem stejného autora. Toto dvojdílo, jehož rozsah přesahuje čtvrtinu celého Nového zákona, je překrásným vyprávěním o Ježíšovi a době prvotní církve. Lukášovo evangelium, jež zaručeně patří k literárním skvostům v Bibli, rozvíjí velké množství rozličných tematik a vyznačuje se specifickými teologickými a literárními důrazy. Jednou z osobitých charakteristik Lukášova evangelia je zasazení vyprávění do času a prostoru. Ježíšovo narození nastává v době vlády císaře Augusta, v čase *Pax Augusta* (Lk 2,1–2). Počátek působení Jana Křtitele, předchůdce Ježíše, je spjat s patnáctým rokem vlády císaře Tiberia a náleží do období prefektury Pontia Piláta v římské provincii Judsko (Lk 3,1).¹

Tato studie, která si klade za cíl objasnit údaje o dějinných poměrech v Lk 3,1–2a a poukázat na jejich význam v Lukášově evangeliu, je rozdělena do tří částí. Nejprve budou nabídnuty informace o uspořádání blízkého kontextu veršů Lk 3,1–2a a bude věnována pozornost problematice jeho tradice a redakce. Dále bude uveden výklad textu Lk 3,1–2a, jenž nejen poskytne objasnění jednotlivých výrazů, ale též zprostředkuje obšírné informace o jednotlivých historických postavách, které jsou v něm zmíněny. Nakonec pak závěr předloží shrnutí výkladu s poukázáním na význam textu Lk 3,1–2a v celém Lukášově evangeliu.

1. Analýza kontextu

Informace o dějinných poměrech v Lk 3,1–2a tvoří součást vyprávění o působení Jana Křtitele (Lk 3,1–20), které je zaznamenáno rovněž v ostatních kanonických evangeliích (Mk 1,1–11; Mt 3,1–17; Jan 1,19–28) a které je pokaždé dáno do úzké souvislosti se začátkem Ježíšovy veřejné činnosti. V Lk 3,1–20 se evangelista Lukáš snaží nabídnout kompletní a uzavřený souhrn o působení Jana Křtitele. Tato skutečnost je patrná z toho, že sdělení o Janově uvěznění pře-

¹ Rovněž počátky šíření křesťanství Lukáš spojuje s historií římské říše: císař Claudius (Sk 11,28; 18,2), kyperský prokonzul Sergius Paulus (Sk 13,7), prokonzul Gallio v provincii Achaja (Sk 18,12.14.17), prokurátor Palestiny Felix (Sk 23,24.26 atd.), prokurátor Palestiny Porcius Festus (Sk 24,27; 25,1.4.9.12 atd.), Julius, setník císařské kohorty (Sk 27,1.3).

míšťuje dopředu z Mk 6,17–18 a zprávu o jeho vystoupení tak ukončuje touto informací (Lk 3,19–20).

Evangelní text o působení Jana Křtitele podává nejprve zprávu o jeho vystoupení (Lk 3,1–6), pak seznamuje s jeho kazatelskou činností (Lk 3,7–18) a nakonec informuje o jeho uvěznění (Lk 3,19–20). Synoptické srovnání dává najevo, že Lukáš markovskou předlohu redakčně spojil s další látkou z tradice. Úvodní zmínku o dějinných poměrech v Lk 3,1–2a je zapotřebí připsat lukášovské redakční činnosti.² Při líčení vystoupení Jana Křtitele (Lk 3,2b–6) se sice Lukáš opírá o Markovo evangelium (Mk 1,4–6), avšak do značné míry se od něj odchyluje. Na začátku není zmíněno zplnomocnění skrze slovo proroka, nýbrž je uvedeno shrnující vyprávění, které je odůvodněno pomocí rozšířeného citátu z Iz 3,4–6. Shodnost vyjádření Lk 3,4b s Mk 1,3 smí poukazovat na literární závislost. Lukáš nepřebírá zmínky o udílení křtu (Mk 1,5–6 // Mt 3,4.5.6) a asketickém způsobu života Jana Křtitele (Mk 1,6). Kazatelská činnost Jana zahrnuje tři části: 1) Výzva k obrácení se zřetelem na hrozící soud (L 3,7–9), která pochází z pramene „Q“, jak je patrné z téměř stejně znějícího paralelního textu v Mt 3,7–10. 2) Odpovědi Jana Křtitele zástupcům lidu, celníkům a vojákům, které pojednávají o ovoci obrácení (L 3,10–14) a které náleží k vlastní látce „L“. 3) Mesiášské zvěstování Jana (Lk 3,15–18), jež je ohraničeno dvěma redakčními verši (Lk 3,15.18), pochází v zásadě z pramene „Q“ (Lk 3,16.17), i když zahrnuje vsuvku z Mk 1,7 v L 3,16c, která měla již paralelu v pramenu „Q“.³ V Lk 3,7–18 uvádí evangelista Lukáš tři vzory Janova kázání, které se týkají rozličných aspektů jeho kazatelské činnosti: eschatologický (Lk 3,7–9), etický (Lk 3,8–14), mesiášský (Lk 3,15–17). Verš Lk 3,18 dává najevo, že se jedná o příklady Janova kázání. Závěrečné verše pojednání o Janu Křtiteli (Lk 3,19–20) se opírají o Mk 1,14 (uvěznění Jana před Ježíšovým vystoupením) a Mk 6,17–18 (důvod vzetí do vazby). Historické skutečnosti smí odpovídat skutečnost, že podnětem k zahájení Ježíšovy činnosti bylo Janovo uvěznění.

2. Výklad textu

Na rozdíl od vyprávění o Ježíšově dětství (Lk 1,5–2,52), kde je zakotvení do dějin učiněno pomocí neurčité formulace *ἐν ταῖς ἡμέραις* „za dnů“ (Lk 1,5; 2,1), je v Lk 3,1 uvedeno přesné datování. Při srovnání shrnujících biografických výhledů do budoucnosti v Lk 1,80 a 2,40.52 s údajem v Lk 3,1 vychází mimo jiné najevo, že Lukáš se nepokouší vytvořit bezprostřední vazbu na doposud vyprávěné události, jelikož Tiberius již vládne 15. rokem, když evangelní vyprávění pokračuje. Takto je čtenáři evangelia sděleno, že mezi vyprávěnými událostmi v Lk 2, které jsou spjaty s dobou vlády císaře Augusta (Lk 2,1), a tím, co nyní nastává, uplynulo minimálně 15 let. Kolik z událostí, které jsou následně v třetím evangeliu vyprávěny, spadá do tohoto 15. roku vlády Tiberia, není Lukášem žádným způsobem ani naznačeno. Evangelista výslovně neuvádí chronologické údaje ani o Ježíšově křtu (Lk 3,21–22) a ani o jeho počátečním vystoupení v Galileji (Lk 4,16–30).

Třebaže verše Lk 3,1–2 nejsou tak pečlivě a zdařile utvořeny jako předmluva (Lk 1,1–4), dlouhé větné spojení s pravidelným uspořádáním rovněž zřetelně poukazuje na nový začátek.⁴

² Srov. SCHÜRMAN, H.: *Das Lukasevangelium*, I. Freiburg – Basel – Wien 1990, s. 153; BÖCHER, O.: *Lukas und Johannes der Täufer*. Studien zum Neuen Testament und seiner Umwelt 4, 1979, s. 31 (celý článek: s. 27–44) spatřuje ve verších Lk 3,1–2.15.18 starobylé podání. S tímto názorem však není možné souhlasit, jelikož tyto verše neposkytují tradici, která by vykazovala soudržnost.

³ SCHULZ, S.: *Q. Die Spruchquelle der Evangelisten*. Zürich 1972, s. 368.

⁴ FITZMYER, J. A.: *The Gospel According to Luke. Introduction, Translation and Notes (I–IX)*. New York 1981, s. 450.

Způsob popisu pověření v Lk 3,1–2 připomíná začátek mnoha starozákonních prorockých knih, kde je zasazeno působení daného proroka nebo jeho první vystoupení do dějinného kontextu jmenováním krále (popř. králů) někdy s příslušným rokem (či dokonce s uvedením měsíce) vlády (srov. Iz 1,1; Jer 1,1–3; Ez 1,1–3; Oz 1,1; Am 1,1; Mich 1,1; Sof 1,1; Ag 1,1; Zach 1,1). Zvláštností Lk 3,1 je vyjmenování současně vládnoucích osob – synchronismus. Za srovnatelné starozákonné texty můžeme pokládat Oz 1,1 a Am 1,1, kde jsou uvedeni příslušní jak judští, tak izraelští králové (viz též Jer 25,1: judský a babylonský král). Mimo Bibli se s podobnými synchronismy setkáváme u profánních historiků: Thúkydídés (2,2), Polybios (1,3), Diodóros Sicilský (16,2), Dionysios z Halikarnassu (*Antiquitates Romanae* 9,61). Doklady poskytuje též židovský historik Josephus Flavius, *Antiquitates Judaicae* 8,61–62; 18,106; 20,257).⁵ Lukáš tedy prozrazuje, že zde píše „posvátné dějiny“.

Šestinásobný časový údaj začleňuje to, co je následně vyprávěno, tj. veřejné Ježíšovo působení včetně vystoupení jeho předchůdce Jana Křtitele, do světových dějin. K připomenutí Ježíšovy doby je uvedeno sedm jmen, která charakterizují tehdejší politickou a náboženskou situaci v Palestině. Jedná se o tříúrovňový údaj: 1) císař; 2) jeho místodržitel a římský vazalové; 3) duchovní vůdci lidu. Na začátku je zmíněn čas vlády císaře Tiberia a všichni ostatní jsou k němu přiřazeni. Takto je zjevné, že jsou závislí na římském vladaři.

Tiberius: Formulace s časovým údajem „v patnáctém roce vlády Tiberia“, k němuž lze objevit blízké jazykové paralely u Josepha Flavia (*Antiquitates Judaicae* 18,238; *De bello Judaico* 2,284) a v Septuagintě (Ezd 6,1; Est 3,7), je jediným absolutním chronologickým datem v celém Novém zákoně. Tento časový údaj se na první pohled jeví jako zcela přesný a je možné se domnívat, že byl takto chápán evangelistou Lukášem a patrně také mnohými prvními čtenáři jeho evangelia. Mnoho faktorů nicméně komplikuje stanovení dějinného okamžiku, na který se tento časový údaj vztahuje. Můžeme si klást otázku, zda evangelista Lukáš počítá roky vlády Tiberia od okamžiku jeho spoluvladařství s Augustem nad některými římskými provinciemi, což nastalo pravděpodobně na podzim v roce 12 po Kr. (viz Suetonius, *Vita Tiberii* 21;⁶ srov. též Vellerius Paternus, *Historia Romana* 2,21; Tacitus, *Annales* 1,3), nebo zda nechává začít jeho vládnutí teprve od smrti Augusta a jeho jmenování senátem v roce 14 po Kr. Další nejistota spočívá v tom, že přesně nevíme, podle jakého kalendáře se Lukáš orientoval a jak vymezoval roky vládnutí (ἡγεμονία).⁷

Počítal-li evangelista Lukáš roky Tiberiovy vlády od jeho spoluvladařství s Augustem, které nejspíše nastalo v roce 12 po Kr., pak by podle takovéto kalkulace byl začátek působení

⁵ Srov. dále KLOSTERMANN, E.: *Das Lukasevangelium*. Tübingen 1975, s. 50; MARSHALL, I. H.: *The Gospel of Luke*. Exeter 1978, s. 133; NOLLAND, J.: *1:1–9:20*. Dallas 1989, s. 144; EVANS, C. F.: *Saint Luke*. London 1990, s. 231; RADL, W.: *Das Evangelium nach Lukas: Kommentar. Erster Teil: 1,1–9,50*. Freiburg – Basel – Wien 2003, s. 147.

⁶ V souvislosti se slavením vojenských úspěchů Tiberia, které se týkaly vítězství v Germánii a Panonii, Suetonius (*Vita Tiberii* 21) uvádí, že konzulové se pak postarali o to, aby byl brzy schválen zákon a aby tak Tiberius vládl nad těmito provinciemi společně s Augustem a provedl spolu s ním census. Srov. SÜETONIUS: *Volume I. The Lives of Caesars*. With an English translation by J. C. Rolfe, introduction by K. R. Bradley. Cambridge 1997, s. 323. Někdy bývá upřednostňována datace spoluvládnutí Tiberia s Augustem na rok 11 nebo 13 po Kr. Viz dále HOLZMEISTER, U.: *Chronologia vitae Christi*. Roma 1933, s. 66. STROBEL, A.: *Plädoyer für Lukas. Zur Stimmigkeit des chronistischen Rahmens von Lk 3.1*. New Testament Studies 41, 1995, s. 466–469 datuje spoluvládnutí na rok 11 nebo 12 po Kr. CARROLL, S. T.: *Tiberius*. In: Freedman, D. N. (ed.): *Anchor Bible Dictionary*, VI. New York 1992, s. 550 stanovuje spoluvládnutí na rok 13 po Kr.

⁷ Řecký termín ἡγεμονία, který je *hapax legomen* v Novém zákoně (tj. slovo, které v rámci Nového zákona nalezneme pouze jednou, a to zde), je obvykle přeložen pomocí slova „vláda“. Jedná se o obecný výraz, který zahrnuje význam „vrchní velení, vůdcovství, vládcovství“ a který je používán v souvislosti s různými vedoucími činiteli v římské říši (*caesar, legati, praesides provinciae, procuratores*). Viz Josephus Flavius, *Vita* 5; srov. též Aristeas, *Epistola ad Philocraten* 219; Josephus Flavius, *Antiquitates Judaicae* 2,348.

Jana Křtitele spojen s rokem 26 po Kr. Pro takovýto způsob počítání existuje svědectví u Tertuliana, který na jednom místě ve svém spise *Adversus Marcionem* sděluje, že Pán byl zjeven od 12. roku císaře Tiberia (1,15) a pak o něco dále uvádí, že v 15. roce Tiberia Ježíš Kristus sestoupil z nebe (1,19). Lze se domnívat, že podle tohoto na první pohled protikladného vyjádření údaj 15 let odkazuje na společnou vládu s Augustem, zatímco počet 12 let se vztahuje k rokům vlády po Augustově smrti. Obě dvě data se tudíž vztahují ke stejnému časovému období, kterým je rok 26 po Kr. Domněnka, podle které Lukáš počítá roky vlády Tiberia od jeho spoluvladařstvím s Augustem a podle které tak veřejná činnost Jana Křtitele začala v roce 26 po Kr. (popř. v roce 25 nebo 27), je pokládána za tradiční a setkáváme se s ní již v první polovině 17. století (James Ussher).⁸ Takovýto způsob vypočítávání je zaměřen na snahu uvést do lepšího souladu údaj „když Ježíš začínal své dílo, bylo mu asi třicet let“ (Lk 3,23) s rokem jeho narození – rok 4 př. Kr. Tento pohled nakonec vede k stanovení termínu Ježíšovy smrti na kříži v roce 30 (v menší míře pak v roce 29), pokud se zastává názor, že Ježíšovo veřejné působení trvalo tři roky, jak naznačuje Janovo evangelium se zmínkami o třech velikonočních svátcích (Jan 2,13.23; 6,4; 11,55). Takovéto počítání roků vlády Tiberia se však střetá s problémy. Nemáme k dispozici žádný doklad ze soudobých pramenů nebo mincí, že by císařský úřad Tiberia byl takovýmto způsobem počítán.⁹ Ze svědectví Josepha Flavia (*Antiquitates Judaicae* 18,32.224; *De bello Judaico* 2,168.180) a ostatních starověkých historiků (Appiános, *Bellum civile* 2,149; Plútarchos, *Vita Caesari* 62–67 /737–740/; Suetonius, *Julius Caesar* 81,2)¹⁰ vychází najevo, že je třeba počítat s pozdějším začátkem vlády Tiberia než s jeho spoluvladařstvím s Augustem. Výpověď o Tiberiově vládnutí v Lk 3,1 se tedy vztahuje k jeho samostatné vládě po císaři Augustovi.

V souvislosti s kalkulací roků vlády Tiberia lze si však klást otázku, zda evangelista Lukáš vychází při svém počítání jeho roků vlády od smrti Augusta, která nastala dne 19. srpna roku 14 po Kr., nebo od hlasování římského senátu dne 17. září roku 14 po Kr., který potvrdil Tiberia jako nástupce Augusta?¹¹ Tento faktor při počítání nicméně nezastává velkou důležitost, jelikož se jedná o malý časový rozdíl, a je možné ho nechat stranou.

Nakonec se můžeme dotazovat, podle kterého kalendáře se řídil evangelista Lukáš při počítání let vlády císaře Tiberia? Byl předložen názor, že evangelista Lukáš směl použít židovský kalendář, u kterého začínal nový rok 1. nisanu (tj. březen/duben). Podle tohoto počítání byl prvním rokem vlády Tiberia již částečný rok, tj. období buď od smrti Augusta, nebo od zvolení senátem do začátku nového roku 1. nisanu (tj. březen/duben) roku 15. po Kr., a patnáctý rok vlády Tiberia pak vychází na období od dubna roku 28 do dubna roku 29 po Kr. V souvislosti s tímto návrhem se činí odkaz na židovskou tradici (m. *Ro'š Haš.* 1,1).¹² Ve zmíněném židovském traktátu se však sděluje, že pouze údaje o izraelských králich jsou počítány tímto způsobem,

⁸ CREED, J. M.: *The Gospel according to St. Luke. The Greek Text with Introduction, Notes, and Indices*. London 1950 (= 1930), s. 48 cituje J. Usshera. Viz dále např. ZAHN, T.: *Das Evangelium des Lucas*. Leipzig 1920, s. 184; STROBEL, A.: *Ursprung und Geschichte des frühchristlichen Osterkalenders*. Berlin 1977, s. 84–92; STROBEL, A.: *Plädoyer für Lukas. Zur Stimmigkeit des christlichen Rahmens von Lk 3.1*. New Testament Studies 41, 1995, s. 466–469. Podle něj je třeba počítat čas vlády Tiberia od začátku spoluvladařství v roce 11/12 po Kr. Jan Křtitel by pak vystoupil v roce 25/26 po Kr. a Ježíš o rok později. Jako odůvodnění je uváděno, že Klement Alexandrijský poznamenává, že Ježíš byl ukřižován 42 let před zničením jeruzalémského chrámu. Údaj 42 je však kulatým číslem (12krát 3,5), které může dataci teologicky odůvodňovat. Srov. KLEIN, H.: *Lukasevangelium*. Göttingen 2006, s. 162, pozn. 27.

⁹ MEIER, J. P.: *A Marginal Jew. Rethinking the Historical Jesus. Volume one, The Roots of the Problem and the Person*. New York – London – Toronto – Sydney 1991, s. 384.

¹⁰ HOEHNER, W.: *Chronological Aspects of the Life of Christ*. Grand Rapids, MI 1977, s. 32, pozn. 12–13.

¹¹ FINEGAN, J.: *Handbook of Biblical Chronology. Principles of Time Reckoning in the Ancient World and Problems of Chronology in the Bible*. Peabody 1998, s. 330–331.

¹² Srov. OGG, G.: *The Chronology of the Public Ministry of Jesus*. Cambridge 1940, s. 196–201.

zatímco u cizích králů se vychází při počítání od 1. tišri (září/říjen; *Ro š Haš.* 3a–b.8a).¹³ Ve prospěch kalkulace podle židovského kalendáře by bylo možné uvést skutečnost, že Lukášovo vyprávění se týká prostředí Palestiny (podle Lk 3,3 Jan Křtitel hlásal křest pokání na odpuštění hříchů v okolí Jordánu; v Lk 4,44 se o Ježíšovi sděluje, že kázal v celé judské zemi, srov. též Lk 23,5). Tato domněnka nicméně není přesvědčivá, jelikož Lukáš, který směl být pravděpodobně pohanského původu¹⁴ a který psal křesťanům z pohanství, by se stěží držel takového systému počítání.

Jeden z dvou možných způsobů, jak Římané vypočítávali roky vlády, byl podle juliánského kalendáře, podle kterého rok začínal 1. ledna. Podle této kalkulace je doba od nástupu Tiberia na trůn – buď 19. srpna 14 po Kr. (po smrti Augusta), nebo 17. září (po hlasování římského senátu) roku 14 po Kr. – do začátku nového kalendářního roku 1. ledna 15 po Kr. považována za rok nastoupení do úřadu, avšak není pokládána za první rok jeho vlády. Z takového počítání vychází najevo, že patnáctý rok vlády Tiberia bylo období od ledna do prosince roku 29 po Kr. Starověcí římsí historikové Tacitus a Suetonius počítali tímto způsobem roky vlády panovníků.¹⁵ Tuto možnost počítání roků není možné zcela vyloučit, jelikož odpovídá literárnímu charakteru Lukášova evangelia, které se obrací na čtenáře z prostředí římského světa. Druhým způsobem, jak Římané stanovovali roky vlády, je počítání patnácti let přímo od ujmoutí se vlády, podle kterého by pak 15. rok vlády Tiberia spadl do období srpen/září 28–29 po Kr. Tento pohled je zastáván mnohými autory.¹⁶

Jako nejpřesvědčivější se nicméně jeví možnost, že evangelista Lukáš se v Lk 3,1 řídil syro-makedonským kalendářem, jenž začínal 1. října (nebo 1. tišri). Možnost takového počítání podporuje tradice o Lukášově původu z Antiochie v Sýrii (starobylý prolog k Lukášovu evangeliu z konce druhého století /nebo ze čtvrtého století/;¹⁷ Eusebius, *Historia Ecclesiastica* 3,4,6; ScChr 31, s. 100; Jeroným, *De viris illustribus* 7; PL 23,650). V případě tohoto způsobu počítání (rovněž palestinskými židy převzatý od vlády Seleukovců) bylo jako první rok vlády Tiberia považováno již období ode dne nástupu do funkce, tj. od 19. srpna 14 po Kr. do 30. září 14 po Kr. Patnáctý rok vlády Tiberia vychází od 1. října 27 po Kr. do 30. září 28 po Kr.¹⁸ Tento způsob počítání odpovídá lépe než vymezení 15. roku dle římského kalendáře časovému údaji v Janově evangeliu o stavění jeruzalémského chrámu: „tento chrám se stavěl 46 let“ (Jan 2,20). Nejvhodnější datum pro začátek rekonstrukce jeruzalémského chrámu se jeví rok 20/19 př. Kr.

¹³ BOCK, D. L.: *Luke. Volume 1, 1:1–9:50*. Grand Rapids, MI 1994, s. 912.

¹⁴ Viz dále např. MAREČEK, P.: *The Author of the Third Gospel*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis: Facultas Theologica Cyrillo-Methodiana, Theologica Olomucensia 13, 2012, s. 27–39.

¹⁵ FINEGAN, J.: *Handbook of Biblical Chronology. Principles of Time Reckoning in the Ancient World and Problems of Chronology in the Bible*. Peabody 1998, s. 338–339.

¹⁶ Např. FITZMYER, J. A.: *The Gospel According to Luke. Introduction, Translation and Notes (I–IX)*. New York 1981, s. 455; WIEFEL, W.: *Das Evangelium nach Lukas*. Berlin 1988, s. 87; ECKEY, W.: *Das Lukasevangelium. Unter Berücksichtigung seiner Parallelen. Teilband I: 1,1–10,42*. Neukirchen – Vluyn 2004, s. 183.

¹⁷ Tento prolog, jenž je někdy považován za jeden z proti-marcionických prologů k Lukášovu evangeliu, se uchoval ve dvou verzích: řecké a latinské (znění obou verzí poskytuje ALAND, K. (ed.): *Synopsis Quattuor Evangeliorum. Locis parallelis evangeliorum apocryphorum et patrum adhibitibus*. Stuttgart 2001, s. 533). Důkladný kritický komentář poskytuje FITZMYER, J. A.: *The Gospel According to Luke. Introduction, Translation and Notes (I–IX)*. New York 1981, s. 38–39. Dataci tohoto prologu na konec 2. století zastává také JAROŠ, K.: *Das Neue Testament und seine Autoren. Eine Einführung*. Wien 2008, s. 83.

¹⁸ CICHORIUS, C.: *Chronologisches zum Leben Jesu*. Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche 22, 1923, s. 16–20; DILLMANN, R. – PAZ, C. M.: *Das Lukas-Evangelium. Ein Kommentar für die Praxis*. Stuttgart 2000, s. 64–65; ROSSÉ G.: *Il vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*. Roma 2001, s. 122, pozn. 6.

(18. rok vlády Heroda Velikého; srov. Josephus Flavius, *Antiquitates Judaicae* 15,380).¹⁹ Jak ovšem evangelista Lukáš k tomuto časovému údaji ohledně vystoupení Jana Křtitele přišel, zůstává neznámé. Na rozdíl od tohoto údaje, ostatní odkazy na podřízené autority, a to jak civilní, tak náboženské, jsou z časového hlediska neurčité a dovolují značné časové rozpětí.

Pontius Pilát: Zmínkou o Pontiovi Pilátovi, jenž vládl v Judsku, uvádí Lukáš dějinnou osobnost, která sehrála rozhodující roli v procesu proti Ježíšovi. Po sesazení Herodova syna Archelaa v roce 6 po Kr., se dostalo území Judska, Samařska a Idumeje pod přímou římskou správu (do roku 41 po Kr.).²⁰ Pátým místodržitelem této římské provincie „Judsko“ byl Pilát, který zastával tento úřad v letech 26–36 (nebo začátek 37) po Kr.²¹ Pilát pocházel z římského rodu Pontiiů. Byl tvrdým a panovačným vládcem, který si sotva získal přízeň u židů.²² U židů způsobil několikrát pozdvižení. Pilát nechal napochodovat římské vojsko do Jeruzaléma s císařskými zástavami, což s ohledem na předpis zakazující zobrazovat živé tvory vyvolalo u židů značnou nevoli. (Josephus Flavius, *Antiquitates Judaicae* 18,55–59; *De bello Judaico* 2,169–174). Pobouření mezi židy rovněž způsobil tím, že použil peněz z chrámového pokladu při stavbě akvaduktu (Josephus Flavius, *Antiquitates Judaicae* 18,60–62; *De bello Judaico* 2,175–177). Nakonec pak Pilátův krutý postup proti shromáždění Samařanů na hoře Gerizím vyvolal stížnost na něj u římského legáta Vitellia, což vedlo následně k Pilátovu sesazení a jeho odchodu do Říma (Josephus Flavius, *Antiquitates Judaicae* 18,85–89).

Jméno Pilát se v Novém zákoně objevuje celkem 55krát (Mt 9krát; Mk 10krát; Lk 12krát; Jan 20krát; Sk 3krát; 1 Tim 1krát). Pilát s označením Pontius (Πόντιος) se v Novém zákoně vyskytuje kromě Lk 3,1 již jen dvakrát, a to v úřední řeči prvokřesťanských formulí vyznání (1 Tim 6,13; Sk 4,27). V Lk 3,1 je Pilát zmíněn ve spojení s vystoupením Jana Křtitele a v Lk 13,1 se o Pilátovi sděluje, že nechal smísit krev lidí s krví jejich obětních zvířat. I když tento hrůzný čin Piláta není zmíněn nikde jinde v evangelní tradici a rovněž u žádného antického autora, neodporuje jeho krutosti. Veškerá ostatní místa v Novém zákoně, kde je Pilát uveden, se vztahují na události spjaté s Ježíšovým procesem a jeho smrtí na kříži.²³ Události Božího plánu spásy v Ježíši Kristu náleží tedy do období, kdy cizí panovník vládl nad Izraelem.

Lukáš v souvislosti s Pilátovým vládnutím používá sloveso ἡγεμονεύω, které zahrnuje význam „být vůdcem, vládnout“ a se kterým se v Novém zákoně setkáváme již jen v Lk 2,2 ve spojitosti s Kviriniem. V Lk 20,20 je Pilát označen jako ἡγεμών „vladař“. Jak již bylo dříve uvedeno, jednalo se o obecnou hodnost někoho, kdo zastával vrchní velení na určitém území.²⁴ Toto označení je pak Lukášem použito též pro místodržitele Felixy (Sk 23,24.26.33; 24,1.10) a Festa (Sk 26,30). Epigraf nalezený v Cesareji Přímořské v roce 1961 nazývá Piláta „Praefectus Judaeae“. Podle jeho nálezců italského archeologa Antonia Frova se tento titul používal v prvním

¹⁹ Viz dále SCHNACKENBURG, R.: *Das Johannesevangelium*, I. Freiburg – Basel – Wien 1967, s. 366.

²⁰ Na původním Archealově území se v letech 6 až 41 po Kr. vystřídalo sedm římských místodržitelů, kteří sídlili v Cesareji Přímořské: Coponius: 6–8 po Kr., Marcus Ambibulus (Ambivius): 9–12 po Kr., Annius Rufus: 12–15 po Kr., Valerius Gratus: 15–26 po Kr., Pontius Pilatus: 26–36 po Kr., Marcellus: 36–37 po Kr. Marullus: 37–41. Oba dva poslední jsou některými badateli považováni za jednu osobu. Srov. TICHÝ, L.: *Úvod do Nového zákona*. Svitavy 2003, s. 144.

²¹ Vymezení období, kdy Pilát zastával úřad místodržitele, je téměř jednohlasně zastáváno. LÉMONON, J.-P.: *Pilate et le gouvernement de la Judée. Textes et monuments*. Paris 1981, s. 241–244 navrhuje, že období od 15. prosince 36 po Kr. do konce února 37 po Kr. bylo dobou, během které musel Pilát opustit Palestinu a vydat se do Říma.

²² Filón Alexandrijský (*Legatio ad Gaium*, 299–305) o něm podává nejobsáhlejší zprávu, která v sobě nemá nic lichotivého: neústupný, svévolný, nepřizpůsobivý, ale i úplatný a násilný. Podobným způsobem o něm referuje též Josephus Flavius (*De bello Judaico* 2,169–177; *Antiquitates Judaicae* 18,53–58).

²³ Ježíšovu popravu skrze Piláta dosvědčuje též římský historik Tacitus (*Annales* 15,44).

²⁴ Josephus Flavius používá pro Piláta rovněž výraz ἡγεμών (*Antiquitates Judaicae* 18,55).

období císařské říše. Tacitus (*Annales* 15,44) již Piláta nazývá „prokurátor“, třebaže titul „praefectus“ (řecky: ἐπαρχος) byl používán pro judského guvernéra do doby reorganizace, která nastala za císaře Claudia kolem roku 46 po Kr., kdy bylo zavedeno označení „procurator“. Titul „praefectus“ zdůrazňuje vojenský charakter postavení, kdežto titul „procurator“ byl používán v nejranější době principátu pouze pro finanční úředníky, a to jak v imperiálních, tak v senátorských provinciích.²⁵ Skutečnost, že jako území, které spravoval Pontius Pilát, je zmíněno pouze Judsko bez uvedení Samařska a Idumeje, smí být dána větším zájmem Lukáše o časové jak o geografické hledisko. Dá se však též předpokládat, že výraz „Judsko“ v Lk 3,1 smí zahrnovat význam provincie včetně Samařska a Idumeje.

Herodes: Na třetím místě je jmenován Herodes – tetrarcha²⁶ Galileje. Jedná se o Heroda Antipase, mladšího bratra Archelaa, syna Maltaké, který obdržel část království svého otce Heroda Velikého v okamžiku jeho smrti a vládl od 4. př. Kr.²⁷ nad Galileou (území v severní části Palestiny) a Pereou (území na východ od Mrtvého moře), jak dosvědčuje Josephus Flavius (*Antiquitates Judaicae* 17,188.318).²⁸ Sídlil nejprve v Sephoris, později v městě Tiberias, které vybudoval a které nazval ke cti římského císaře (srov. Jan 6,23). Nejprve byla jeho manželkou dcera nabatejského krále Arety IV. (srov. 2 Kor 11,32). Tu však opustil a žil s Herodiadou, která byla dcerou jeho nevlastního bratra Aristobula a která byla ženou jeho nevlastního bratra Heroda Filipa /syn Mariamme II./ (*Antiquitates Judaicae* 18,136; Mk 6,17), což vyvolalo kritiku ze strany Jana Křtitele (Lk 3,19). Později Antipas dal Jana Křtitele uvěznit a popravit (Mk 6,17–29; Mt 14,3–12; srov. Lk 3,20). Kárání Heroda Janem Křtitelem z morálních důvodů stojí v protikladu k politické motivaci Janova uvěznění, o které se zmiňuje Josephus Flavius (*Antiquitates Judaicae* 18,116–119).²⁹ Tento „Herodes“ se i nadále objevuje v Lukášově evangeliu (Lk 3,19; 8,3; 9,7.9; 13,31; 23,7–15). Herodes Antipas byl vlastně „Herodes“ Ježíšova veřejného působení a jeho zeměpán. V Lk 13,31 je představen jako jeho pronásledovatel, jenž ho chce zabít. Herodes Antipas by prožidovsky zaměřen. Z Lk 23,12 vychází najevo, že Herodes měl s Pontiem Pilátem napjaté vztahy, které se v den Ježíšova soudního přelíčení urovnaly. Na čem se zakládalo přátelství, které ten den vzniklo mezi Herodem a Pilátem, evangelista Lukáš nesděluje.³⁰

²⁵ Viz dále SCHÜRER, E.: *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B.C.–A.D. 135)*. Volume I. A New English Version Revised and Edited by G. Vermes – F. Millar. Edinburgh 1973, s. 358–360; srov. též SCHWARTZ, D. R.: *Pontius Pilate*. In: Freedman, D. N. (ed.): *Anchor Bible Dictionary*, V. New York 1992, s. 395–401.

²⁶ Výraz τετραρχέω „být tetrarchou, vládnout jako tetrarcha“ se v Novém zákoně vyskytuje pouze v Lk 3,1, a to třikrát. Titul tetrarcha (τετραρχης) byl původně vyhrazen tomu, kdo vládl nad čtvrtinou území. V evangeliu tradici se stal běžným označením pro malé panovníky vládající nad určitým územím, kteří byli následníci Heroda Velikého a kteří podléhali římské vrchnosti. Jednalo se o malé vladaře, jejichž hodnost a mocenské pozice byly menší než králů. Viz dále BALZ, H.: *τετραρχης*. In: Balz, H. – Schneider, G. (edd.): *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Bd. III. Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz 1983, sl. 845–846.

²⁷ FILMER, W. E.: *The Chronology of the Reign of Herod the Great*. *Journal of Theological Studies* 17, 1966, s. 283–298 zpočtybňuje obvyklou dataci Herodovy smrti v roce 4 a stanovuje jeho úmrtí na rok 1. př. Kr.

²⁸ Viz dále HOEHNER, H. W.: *Herod Antipas*. Cambridge 1972; JENSEN, M. H.: *Herod Antipas in Galilee. The Literary and Archaeological Sources on the Reign of Herod Antipas and its Socio-Economic Impact on Galilee*. Tübingen 2006.

²⁹ Podle Josepha Flavia se Herodes obával vzpoury. Proto nechal Jana uvěznit, převést do pevnosti Machaerus, která ležela východně od Mrtvého moře v jižní části Pereje, a tam ho nechal popravit (srov. *Antiquitates Judaicae* 18,116–119). Pevnost Machaerus postavil Alexander Jannaios (103–76) na vrcholu strmé osamocené hory východně od Mrtvého moře v jižní části Pereje. Tato pevnost byla velkolepě rekonstruována Herodem Velikým. Její rozvaliny lze stále vidět i v dnešní době. Srov. dále KOPP, C.: *Die heiligen Stätten der Evangelien*. Regensburg 1959, s. 173–176.

³⁰ Přátelský vztah Heroda a Piláta je dále popsán v Petrově evangeliu, kde v 2,5 Herodes oslovuje římského prefekta „bratře Piláte“. Srov. DUS, J. A. – POKORNÝ, P. (edd.): *Novozákonní apokryfy I. Neznámá evangelia*. Praha 2001, s. 230.

Herodes Antipas vládl do roku 39 po Kr., kdy ho císař Caligula sesadil a poslal do vyhnanství do Lyonu (Lugdunum) kvůli tomu, že se ucházel o královský titul.³¹ Přináležení území Perea k teritoriu Antipase není v Lk 3,1 zmíněno, bylo však předpokladem k tomu, že zasáhl proti Janu Křtíteli, který působil na východním břehu řeky Jordán. Absence údaje o území Perea smí být indicií, že evangelista Lukáš projevuje větší zájem o časové jak o geografické hledisko.

Filip: Čtvrtou postavou, kterou evangelista Lukáš uvádí, je Filip. Sděluje o něm, že byl tetrarchou v Itureji a Trachonitidě. Filip byl synem židovky Kleopatry a Heroda Velikého, tj. nevlastní bratr Heroda Antipy. Vládl po smrti svého otce Heroda Velikého od roku 4 př. Kr. jako tetrarcha převážně na územích s nežidovskou populací (Syřané nebo Řekové). Jako teritorium vlády Filipa vypočítává Josephus Flavius následující oblasti: Gaulanitis, Trachonitis, Batanaea a Paneas (*Antiquitates Judaicae* 17,189; trochu odlišné údaje však nalezneme v *Antiquitates Judaicae* 17,319). Jednalo se o teritoria východně a severovýchodně od Genezaretského jezera (viz též *De bello Judaico* 1,668; 2,95). Iturea jako součást teritoria Filipa je zmíněna pouze v Lk 3,1. Území Itureje (Ἰτουραία χώρα) leželo severně od Galileje s hlavním městem Chalkis. Jednalo se o oblast mezi pohořími Libanon a Antilibanon (srov. Strabón, *Geografika* 16,2,10.18).³² Trachonitis bylo území, které se rozkládalo jižně od Damašku. Byla to členitá náhorní rovina, která se nacházela severovýchodně od Bataneje.³³ Filip vybudoval z rybářské vesnice Betsaidy na severním břehu Genezaretského jezera město a přejmenoval ho na Julias na počest dcery Julie císaře Augusta. Kromě toho přestavěl a rozšířil město Panias u pramenů Jordánu a pojmenoval ho na počest císaře Cesarea (*Antiquitates Judaicae* 18,28). K odlišení od dobře známé Cesareje na pobřeží byla nazývána Cesarea Filipova. Takto je zmiňována též v evangeliích (Mt 16,13; Mk 8,27). Podle svědectví Josepha Flavia jeho vláda se vyznačovala umírněností, mírumilovností a zájmem o spravedlnost (*Antiquitates Judaicae* 18,106–107). Patrně byl nejmírnějším z Herodových synů. Z jeho soukromého života víme pouze to, že se oženil se Salome, která byla dcera Heroda Filipa a Herodiady, a že jejich manželství bylo bezdětné (*Antiquitates Judaicae* 18,137). Z politického hlediska byl důsledným přítelem Římanů a usiloval o jejich přízeň. Toto dokládají nejen jména, která udělil městům Cesarea a Julias, ale též ražení mincí s vyobrazením Augusta a Tiberia. Bylo to poprvé, co lidská podobizna byla vyražena na mincích židovského knížete (a jak se zdá, včetně jeho vlastní).³⁴ Když v roce 34 po Kr. Filip zemřel bez dědice, jeho území bylo připojeno k římské provincii Sýrie. V roce 37 po Kr. pak připadlo do správy králi Agrippovi I.³⁵ Jmenováním Pontia Piláta, Heroda a Filipa je uvedeno celé území, kde vládl Herodes Veliký (srov. L 1,5).

Lysaniáš: Velmi málo toho víme o Lysaniašovi (Λυσανίας), jenž byl tetrarchou v Abiléně (Αβιληνή). Území s tímto označením není jinak nikde uvedeno. Nesetkáváme se s ním již ani v LXX a ani v Novém zákoně. Toto území je obecně lokalizováno kolem města Abila, které leží

³¹ Viz dále KELLERMANN, U.: *Ἡρώδης*. In: Balz, H. – Schneider, G. (edd.): *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Bd. II. Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz 1981, sl. 305–306.

³² Srov. dále SCHNEIDER, G.: *Ἰτουραία*. In: Balz, H. – Schneider, G. (edd.): *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Bd. II. Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz 1981, sl. 514; WOLTER, W.: *Das Lukasevangelium*. Tübingen 2008, s. 155.

³³ Výraz *Τραχωνίτις* je femininum od *Τραχωνίτης* (obyvatel z *Τράχων*; Josephus Flavius, *Antiquitates Judaicae* 13,427). Filón Alexandrijský (*Legatio ad Gaium* 1,326) a Josephus Flavius (*Antiquitates Judaicae* 18,137) používají výraz *Τραχωνίτις* v absolutní formě ve významu „Trachonitis“, zatímco evangelista Lukáš jej používá jako adjektivum, tj. ἡ *Τραχωνίτις* χώρα „oblast Trachonitidy“ (Lk 3,1).

³⁴ SCHÜRER, E.: *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B.C.–A.D. 135)*. Volume I. A New English Version Revised and Edited by G. Vermes – F. Millar. Edinburgh 1973, s. 339–340.

³⁵ SCHNEIDER, G.: *Φίλιππος*. In: Balz, H. – Schneider, G. (edd.): *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Bd. III. Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz 1983, sl. 1020.

asi 25 km severozápadně ležícího od Damašku.³⁶ Josephus Flavius se o tomto území zmiňuje jako o tetrarchii se jménem „Abella“ (Ἀβέλλα), která dříve náležela jistému Lysaniášovi (*Antiquitates Judaicae* 20,138; srov. *Antiquitates Judaicae* 19,275: Ἀβίλα Λυσανίου „Abila Lysaniáše“. Ve spise *De bello Judaico* toto území nazývá „královstvím Lysaniáše“ (2,215.247).

Z dějin je velmi známý Lysaniáš, který nastoupil na trůn po smrti svého otce Ptolemaia v roce 40 př. Kr. (Josephus Flavius, *Antiquitates Judaicae* 14,330; *De bello Judaico* 1,248). Starověký římský historik Cassius Dio ho nazývá „králem Itureje“ (*Historia Romana* 46,32,5). V roce 34 př. Kr. nechal Marcus Antonius usmrtit Lysaniáše na žádost Kleopatry z důvodu jeho údajných intrik s Parthy (Josephus Flavius, *Antiquitates Judaicae* 15,92; *De bello Judaico* 1,440). Údaje z následujícího období o této oblasti jsou velmi skrovné. Lysaniášovo království bylo postupně rozděleno do menších územních celků. Od Josepha Flavia se dále dovídáme, že když v roce 37 po Kr. po Tiberiovi nastoupil na císařský trůn Caligula (vládl v letech 37–41 po Kr.), daroval Agrippovi I. nejen tetrarchií Filipa, ale též „tetrarchií Lysaniáše“ (je míněna tetrarchie Abily), a to včetně královského titulu (*Antiquitates Judaicae* 18,237). Když pak v roce 41 po Kr. nastoupil na císařský trůn Claudius (vládl v letech 41–54 po Kr.), převedl na Agrippu I. celé království jeho děda Heroda Velkého, které zahrnovalo „Abilu Lysaniáše“ (*Antiquitates Judaicae* 19,275). Po smrti krále Agrippy I. v roce 44 bylo jeho území spravováno římskými prokurátory. Asi v roce 53 však císař Claudius udělil Agrippovi II. společně s Abilénu, tetrarchií Lysaniáše a tetrarchií Filipa výměnou za teritorium Chalkidy, nad kterým vládl asi od roku 50 po Kr. (Josephus Flavius, *Antiquitates Judaicae* 20,138; srov. *De bello Judaico* 2,247). Z těchto všech textů vychází najevo, že před rokem 37 po Kr. tetrarchií Abilénu spravoval jistý Lysaniáš. Na základě skutečnosti, že Josephus Flavius se zmiňuje pouze o jednom Lysaniášovi, který žil ve stejné době jako Marcus Antonius a Kleopatra, byl zastáván názor, že tetrarchie Abiléna obdržela pojmenování po něm a že neexistoval nikdo jiný s tímto jménem. S tímto míněním však nelze souhlasit. Lysaniášovo království mělo stejnou rozlohu jako za předchozí vlády jeho otce Ptolemaia. Teritorium Abilény bylo jeho součástí, avšak tvořilo pouze jeho malou část. Z tohoto důvodu se jeví nemožné, aby oblast Abilény byla označena jako „tetrarchie Lysaniášova“. Spíše je třeba počítat s tím, že oblast Abilény byla mezitím oddělena od iturejského království a byla spravována nějakým pozdějším Lysaniášem, který nad ní vládl jako tetrarcha. Fakt, že existovala ještě jedna osoba se jménem Lysaniáš, dotvrzuje epigraf nalezený v Abile.³⁷ Jedná se o Lysaniáše, kterého uvádí Lukáš v Lk 3,1 a který zemřel asi v roce 36 po Kr.³⁸ Skutečnost, že evangelista Lukáš zmiňuje tohoto Lysaniáše, který byl tetrarchou v Abiléne s hlavním městem Abila, není dána tím, že by Lukáš potřeboval čtvrtého tetrarchu, nýbrž předkládá politické poměry v Palestině podle mapy Palestiny z doby, kdy žil, kdy Abiléna náležela židovskému králi Agrippovi II. (asi 53–100 po Kr.).³⁹

Annáš a Kaifáš: Nakonec pak vedle světských panovníků jsou jako náboženské autority židovství uvedeni dva velekněží: Annáš a Kaifáš. Nápadné je použití singuláru ἐπὶ ἀρχιερέως „za velekněže“⁴⁰ v souvislosti se jmenováním dvou jmen velekněží. Tímto chce Lukáš naznačit, že

³⁶ SCHNEIDER, G.: *Ἀβιλιανή*. In: Balz, H. – Schneider, G. (edd.): *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Bd. I. Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz 1980, sl. 3.

³⁷ Viz dále CREED, J. M.: *The Gospel according to St. Luke. The Greek Text with Introduction, Notes, and Indices*. London 1950 (= 1930), s. 307–309.

³⁸ Viz dále SCHÜRER, E.: *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B.C.–A.D. 135). Volume I. A New English Version Revised and Edited by G. Vermes – F. Millar*. Edinburgh 1973, s. 567–569.

³⁹ CRONIN, H. S.: *Abilene, the Jewish Herods and St Luke*. Journal of Theological Studies 18, 1916, s. 147–151; SCHÜRMAN, H.: *Das Lukasevangelium*, I. Freiburg – Basel – Wien 1990, s. 151. GREEN, J. B.: *The Gospel of Luke*. Grand Rapids, MI 1997, s. 169 domnívá, že Filip a Lysaniáš smí být zmíněni kvůli tomu, aby dopomohli zvětšit místní geografické odkazy a zahrnout důraznějším způsobem pohanský svět římské říše.

⁴⁰ Pokud jde o vyjádření ἐπὶ ἀρχιερέως „za velekněže“, viz též v 1 Mak 13,42; Mk 2,26.

byl pouze jeden úřadující velekněz. Kdyby měl totiž na mysli dva současně úřadující velekněze, pak by se očekávalo použití plurálu ἐπι ἄρχιερέων „za velekněží“. Plurál „velekněží“ se opětovně objevuje v evangeliích a vztahuje se k těm, kdo byli velekněžími, a k těm, kdo náleželi k velekněžským rodinám, z nichž byl pouze jeden úřadujícím veleknězem.

Jméno Ἀννας „Annáš“ je zkrácená forma jména (אֲנַנְיָאֵשׁ) „Chananjáš“, které je doloženo ještě v dalších formách: Ἀνανοῦς (např. Josephus Flavius, *Antiquitates Judaicae* 20,199.200), Ἀνναῖος. O Annášovi, jenž byl synem Setha, víme, že v roce 6 po Kr. poté, co byl velekněz Joazar sesazen z velekněžského úřadu (Josephus Flavius, *Antiquitates Judaicae* 18,26), ho místodržitel Kvirinius jmenoval veleknězem. Jelikož Annáš nepocházel ze Sádokova rodu, nenáležel mezi legitimní velekněze. V roce 15 po Kr. byl pak Annáš zbaven velekněžského úřadu Valeriem Gratem, jenž byl prefektem Judska (*Antiquitates Judaicae* 18,32–33). Annáš však po svém sesazení pokračoval v používání titulu velekněz (do určité míry jako „velekněz ve výslužbě“) a zejména si uchoval velký vliv.⁴¹ Annášova významná pozice je patrná již ze skutečnosti, že jeho pět synů zastávalo rovněž po určitou dobu velekněžský úřad (Josephus Flavius, *Antiquitates Judaicae* 20,198): Eleazar (16–17 po Kr.), Jonathan (36–37 po Kr.), Theofios (37 po Kr.), Matthiáš (asi 42–43/44 po Kr.), Annáš, mladší (62 po Kr.).⁴² Z tohoto všeho vychází najevo, že sesazení Annáše z velekněžského úřadu nenastalo následkem nelibosti ze strany Římanů. Při vykonávání svého velekněžského úřadu velmi dobře vycházel s Římany. Annáš se podobně jako obecně velekněžské rodiny u prostého židovského lidu netěšil vážností. Velekněžské rodiny byly totiž obviňovány z podplácení, kšeftování a intrik.⁴³

Josef Kaifáš, jenž byl Annášovým zetěm, byl v roce 18 po Kr. jmenován do velekněžského úřadu římským prefektem Valeriem Gratem (srov. Josephus Flavius, *Antiquitates Judaicae* 18,35). Úřad velekněze, který byl Římany obvykle propůjčen na jeden rok, se Josefovi Kaifášovi podařilo skrze politickou šikovnost a poddajnost vůči Římanům udržet celkem 19 let. Zdá se, že v době římského prefekta Pontia Piláta, jenž byl nástupcem Valeria Grata, si Kaifáš snažil uchovat svůj velekněžský úřad i tím, že ho podplácel. Kaifášovo sesazení z úřadu velekněze v roce 36 po Kr., které provedl legát Vitellius, pravděpodobně souvisí s odvoláním Piláta ve stejné době.⁴⁴ Poté, co Josef Kaifáš byl zbaven velekněžského úřadu, Vitellius jmenoval Janathana, syna Annáše, jenž byl dříve veleknězem, za jeho nástupce (Josephus Flavius, *Antiquitates Judaicae* 18,95).

Jméno velekněze Annáše se v Novém zákoně vyskytuje pouze 4krát. Kromě Lk 3,2, kde se nachází v souvislosti s vystoupením Jana Křtitele, se s ním setkáváme ve spojitosti s Ježíšovým procesem (Jan 18,13.24) a ve spojení s výsledkem apoštolů Petra a Jana před veleradou (Sk 4,6). Velekněz Josef Kaifáš, kterého takto celým jménem uvádí Josephus Flavius (*Antiquitates Judaicae* 18,35.95), je v Novém zákoně zmiňován celkem 9krát, a to jen pomocí přízviska (nebo příjmení) Καϊάφας „Kaifáš“. Mimo údaje v Lk 3,2 je jeho jméno opětovně uváděno v líčení Ježíšova procesu (Mt 26,3.57; Jan 11,49; 18,13.14.24.28). Nakonec je pak jmenován ve spojení s výsledkem apoštolů Petra a Jana před veleradou (Sk 4,6).

⁴¹ Srov. JEREMIAS, J.: *Jerusalem zur Zeit Jesu. Eine kulturgeschichtliche Untersuchung zur neutestamentlichen Zeitgeschichte*. Göttingen 1969, s. 178.

⁴² Kompletní seznam velekněží ustanovených do úřadu od roku 37 př. Kr. do roku 67/68 po Kr. uvádí SCHÜRER, E.: *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B.C.–A.D. 135). Volume II*. A New English Version Revised and Edited by G. Vermes – F. Millar. Edinburgh 1979, s. 229–232.

⁴³ Viz dále WEISER, A.: Ἀνναῖος. In: Balz, H. – Schneider, G. (edd.): *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Bd. I. Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz 1980, sl. 250; CHILTON, B.: *Annas*. In: Freedman, D. N. (ed.): *Anchor Bible Dictionary*, I. New York 1992, s. 257–258.

⁴⁴ Srov. SCHENK, W.: Καϊάφας. In: Balz, H. – Schneider, G. (edd.): *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Bd. II. Stuttgart – Berlin – Köln – Mainz 1981, sl. 561–562; CHILTON, B.: *Caiaphas*. In: Freedman, D. N. (ed.): *Anchor Bible Dictionary*, I. New York 1992, s. 803–806.

Mezi evangelií panuje shoda ohledně skutečnosti, že úřadujícím veleknězem v době Ježíšovy smrti na kříži byl Kaifáš. Evangelista Matouš uvádí, že setkání velekněží a starších lidu, kteří se usnesli, že se Ježíše zmocní lstí a připraví ho o život, se uskutečnilo v paláci velekněze, který se jmenoval Kaifáš (Mt 26,3). Kromě toho Matoušovo evangelium sděluje, že Ježíš po svém zatčení byl veden k veleknězi Kaifášovi, kde se shromáždili učitelé Zákona a starši (Mt 26,57) a kde tento velekněz vedl výslech, jenž vyvrcholil soudním rozhodnutím rouhání a odsouzením k smrti (Mt 26,65.66). Evangelista Jan se celkem dvakrát výslovně zmiňuje o Kaifášovi jako o „veleknězi toho roku“ (Jan 11,49; 18,13), tj. roku Ježíšovy smrti. V souvislosti s Ježíšovým procesem však evangelista Jan uvádí, že Ježíš byl po svém zatčení nejprve předveden před velekněze Annáše, který ho vyslyšel, a pak byl teprve odveden k úřadujícímu veleknězi Kaifášovi (Jan 18,12–24). Toto svědectví čtvrtého evangelia dává najevo, že Annáš po svém sesazení z velekněžského úřadu měl neustále velký vliv. Když pak v Sk 4,6 Lukáš přisuzuje Annášovi titul velekněze, není to mylné, nýbrž odpovídá to obyčejí a mínění palestinského prostředí.⁴⁵

Uvedením dvou velekněží Annáše a Kaifáše v Lk 3,2 smí evangelista Lukáš jednoduše poukazovat na období, kdy palestinské židovství bylo ovládané dvěma mocnými postavami. Lukáš stejně jako evangelista Jan spojuje oba dva velekněze s Ježíšovými dějinami (Sk 4,6; J 11,49; 18,13.18).

3. Závěr

Údaje o dějinných poměrech v Lk 3,1–2a, které náleží k redakční činnosti evangelisty Lukáše, jsou umístěny v evangelním vyprávění na začátek zprávy o působení Jana Křtitele (Lk 3,1–20). Zasazení prvního vystoupení Jana do dějinného kontextu s vyjmenováním současně vládnoucích osob vykazuje biblicko-historiografický styl se slavnostním rázem, který poukazuje na skutečnost, že jsou zde psány „posvátné dějiny“. Text Lk 3,1–2a obsahuje šestinásobný časový údaj s uvedením sedmi jmen, která zakotvují to, co bude vyprávěno, do světových dějin, a která poskytují popis tehdejší politické a náboženské situace v Palestině. V Lk 3,1–2a máme dočínění s tříúrovňovým údajem: 1) císař; 2) jeho místodržitel a římsští vazalové; 3) duchovní vůdci lidu. Pouze první údaj o císaři je časově přesně vymezen. Ostatní odkazy na podřízené autority, a to jak civilní, tak náboženské, jsou z chronologického hlediska neurčité. Takto je poukázáno na jejich závislost na římském vladaři. Časový údaj „v patnáctém roce vlády Tiberia“ se smí nejspíše vztahovat na období od 1. října 27 po Kr. do 30. září 28 po Kr.

Jestliže je Janovo „vystoupení“ (Lk 1,80: ἀνάδειξις) takto významným způsobem uvedeno do souvislosti s celosvětovým děním, jde o víc než jen o povolání proroka (srov. Lk 7,26–27). Jde o uvedení toho, který připravuje na příchod Ježíše (Lk 3,16). Tento úvod v Lk 3,1–2a se nevztahuje pouze na část evangelia, které lze označit jako přípravu na Ježíšovu veřejnou činnost (L 3,1–4,13) a které obsahuje popis působení Jana Křtitele (L 3,1–20) a uvedení Ježíšovy osoby (L 3,21–4,13), avšak je zaměřen na celé evangelní vyprávění. Lukáš pomocí této úvodní formulace, která vykazuje slavnostní a zahajovací charakter, odděluje úvodní kapitoly svého evangelia – vyprávění o Ježíšově dětství (Lk 1,5–2,52) ve shodě s Lk 1,1–2 od ostatního evangelního textu.

V porovnání s Lk 1,5 a 2,1, kde vyprávění o Ježíšově dětství je do dějin začleněno pomocí neurčité formulace „za dnů“, se v Lk 3,1–2a setkáváme s nezvykle přesnou datací, jejímž účelem v každém případě je pevně zakotvit události, o kterých bude evangelium pojednávat, do historie a identifikovat je jako součást dějin Izraele a světových dějin. Trojstupňový údaj

⁴⁵ Viz dále STRACK – H. L. – BILLERBECK, P.: *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrash*, I. München 1922, s. 78–79.

v Lk 3,1–2a neslouží primárně ke zvýraznění historického zájmu, avšak k poukázání na všeobecný význam dění s Kristem a jeho zdůraznění. Příběh, na kterém závisí spása světa, je významná událost a ústřední okamžik lidské historie a z toho důvodu musí být umístěn do souvislosti se světovou historií. Neudál se někde v ústraní (Sk 26,26) a je obecně známý (srov. L 24,18).

doc. ThDr. Petr Mareček, Th.D.
katedra historie
Pedagogická fakulta MU
Poříčí 9
603 00 Brno
Česká republika
e-mail: 110056@mail.muni.cz